

Prof. dr Marijana Šećibović, dekan i rukovodilac projekta Obrazovanje
obespravljenih žena
Mr Ivan Dodig, saradnik,
Mr Alaudina Boskailo, saradnik,
Prof. Dr Refik Šećibović, saradnik

VISOKA ŠKOLA ZA TURIZAM I MENADŽMENT, RAD SA RANJIVIM KATEGORIJAMA I SARADNJA SA OSTALIM GEOPARKOVIMA

Konjic oktobar 2024.

Uvod

Visoka škola za turizam i menadžment Konjic je specifična visokoškolska ustanova koja se opredelila za eksperimentalne oblike obrazovanja za turizam, održivi razvoj i menadžment. Čitava njena filozofija podučavanja zasniva se na nekoliko važnih elemenata, prvo to je kritička pedagogija, drugo to je teorija Gerta Bieste, održivi razvoj i fleksibilno učenje.

Naročito ovdje analiziramo sa stanovišta teorije Gerta Bieste, odnos prema ekopedagogiji i ekološkom obrazovanju uopšte. Pogotovo kada su uzmu u obzir obrazovanje za ranjive kategorije, fleksibilno učenje i građansko obrazovanje. Gert Biesta, sigurno jedan od vodećih živih teoretičara obrazovanja postavio je teoriju koja se zasniva na tri osnovna elementa - kvalifikaciji, socijalizaciji i subjektivizaciji.

Održivi razvoj se pojavljuje kao ključna karakteristika ove škole i moderne filozofije obrazovanja. Ona kao takva je još 2012 godine uspostavila studije Geoturizma sa ciljem da obrazuje i obuča kadrove koji će raditi u geoparkovima, parkovima prirode i prirodnim atraktivnim prostorima, pre svega u Bosni i Hercegovini, ali i na području Balkana. Treba naglasiti da ovaj studij geoturizma je jedinstven na čitavom prostoru Balkana i da on još prije 12 godina je postavljen, kao multidisciplinarni program, sa jasnim obučavanjem ne samo iz potrebnih znanja, već i vještina koje su neophodne da bi se razumio složen proces turističke valorizacije prostora i njenog funkcionalnog povezivanja za turizmom kao važnom privrednom granom.

Sve vreme njen tim je pratio šta se istražuje u oblasti geoturizma i pokušavao da pokrene inicijativu za osnivanje geoparka u Bosni i Hercegovini. Naravno, Bosna i Hercegovina je veoma složena država, u kojoj je jako teško uspostaviti saradnju različitih teritorijalnih jedinica, a samim tim i napraviti jedan takav projekat kao što je geopark. Zbog toga, ova ideja koja godinama pokušava da se realizuje dobija sada jasne obrise uključivanjem Visoke škole u Interreg program podunavskih geoparkova.

Pored svih tih barijera ova visokoškolska ustanova se opredelila da kao samostalna otvori vrata radu sa ranjivim kategorijama stanovništva. Ovaj projekat je otvorio vrata posebnim vidovima podučavanja, pogotovo se to odnosi na stvaranju stepenastog sistema podučavanja, različitim stilovima učenja. Pogotovo Visoka škola počinje da razvija sistem fleksibilnog učenja i obrazovanja, koji daje rezultate tako da ovaj program uspješno u toku 3 godine obrazuje više od 20 obespravljenih žena. To je rezultiralo nagradom koju su dobili do Evropske unije 2023. godine za obrazovanje romskih žena, a pored toga i objavljivanjem knjige o radu sa obespravljenim ženama.

Ono što je posebno nas motivisalo da kroz Interreg projekat razvijamo je rad sa različitim kategorijama obespravljenog stanovništva. Pogotovou pod uticajem klimatskih promjena. I onda u noći između 4 i 5 oktobra strasno nevreme je pogodilo prostor opština Jablanic i Konjic, na kome inače deluje i Visoka škola. Bujični tokovi su u samo nekoliko sati devastirali nekoliko naselja i prčinili veliku materijalnu štetu. Na žalost, pod talasom vode i kamenja poginulo je (do sada poznato) 22 žitelja tih

naselja, a za još 6 se traga. Visoka škola je odmah reagovala i predložila da se moraju pokrenuti novi oblici zaštite od klimatskih promjena, a posebno ubrzati sa idejom ostvarivanja geoparka upravo na tim područjima (mi smo već nekoliko mjeseci u pregovorima da ovi prostori postanu inicijalni za formiranje prvog geoparka u BiH, i dobili smo saglasnost određenih lokalnih zajednica).

Definisanje ranjivih skupana

Postoje različite definicije ranjivih skupina i to se veoma razlikuje među državama. Ali to nije problem kada su u pitanju ovakvi projekti, jer kod ovih kategorija potrebno je napraviti okvir koji će biti osnov za rad geoparkova u određenim uslovima. Međutim, da bi to uradili moramo prvo da odgovorimo šta su to ranjive kategorije.

Refer to segments of the population that are more susceptible to experiencing harm, discrimination, or disadvantage due to various factors such as their social, economic, geographic location, or physical circumstances. These groups may face increased risks, have limited access to resources or opportunities, and require specific support and protection to ensure their well-being and equal participation in society. Vulnerable groups can vary across different contexts, but some common examples include children, elderly, persons with disabilities, women and girls, ethnic and racial minorities, LGBTQIA+ individuals, immigrants and migrants, refugees and displaced persons etc. It is important to note that these groups are not mutually exclusive, and individuals can belong to multiple vulnerable groups simultaneously.

Sources:

- *Social Protection and Human Rights. (2015). [Disadvantaged and vulnerable groups.](#)*
- *UNESCWA. (2020). [Vulnerable groups.](#)*

Ranjive skupine

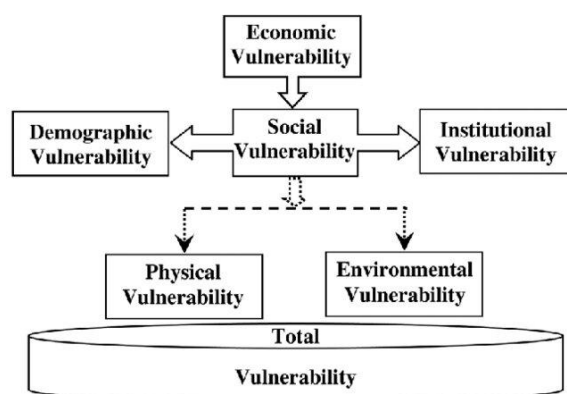
“Odnosi se na segmente stanovništva koji su podložniji doživljaju štete, diskriminacije ili nepovoljnog položaja zbog različitih čimbenika kao što su njihov društveni, ekonomski, zemljopisni položaj ili fizičke okolnosti. Te se skupine mogu suočiti s povećanim rizicima, imati ograničen pristup resursima ili mogućnostima te im je potrebna posebna podrška i zaštita kako bi se osigurala njihova dobrobit i ravnopravno sudjelovanje u društvu. Ranjive skupine mogu varirati u različitim kontekstima, ali neki uobičajeni primjeri uključuju djecu, starije osobe, osobe s invaliditetom, žene i djevojke, etničke i rasne manjine, LGBTQIA+ osobe, imigrante i migrante, izbjeglice i raseljene osobe itd. Važno je napomenuti da su ovi skupine se međusobno ne isključuju, a pojedinci mogu pripadati više ranjivih skupina istovremeno.”

Izvori:

Socijalna zaštita i ljudska prava. (2015). Ugrožene i ranjive skupine.
UNESCWA. (2020). Ranjive skupine.

Ranjivost se u suštini odnosi na stepen do kojeg je populacija ili pojedinac ozleđen ili zenemaren pod uticajem interventnih (napr. dob, pol, rasa) i stečenih (zdravstvo,

ponašanje, okolina, sociokulturne razlike) činilaca rizika. Pojava ranjivih populacija nastaje pod uticajem barijera koje nastaju usled političkih, društvenih, ekonomskih, i ekoloških komponenti.

- Izvor : [Md. Enamul Huq Qimin Cheng Orhan Altan](#): Assessing vulnerability for inhabitants of Dhaka City considering flood-hazard exposure December 2020 [Geofizika](#) 37(2):97-130 DOI: [10.15233/gfz.2020.37.5](https://doi.org/10.15233/gfz.2020.37.5)

Geoparkovi

Prema definiciji UNESCO-ovi geoparkovi su:

Što su geoparkovi UNESCO-a

GEOPARKOVI UNESCO-a su jedinstvena geografska područja međunarodnog geološkog značaja kojima se upravlja holističkim konceptom zaštite, obrazovanja i održivog razvoja. Podizanjem svijesti i edukacijom o važnosti geološke baštine geoparkovi UNESCO-a lokalnoj zajednici daju osjećaj ponosa i jačaju njihovu identifikaciju s područjem na kojem žive. Geoparkovi svojim aktivnostima privlače veći broj posjetitelja i omogućuju pokretanje različitih proizvodnih i uslužnih djelatnosti koji doprinose socio-ekonomskom razvoju zajednice. Geoparkovima doprinose ne samo geološki zanimljiva područja, već i razne druge ekološke, arheološke, povijesne i kulturne znamenitosti, te ih podupiru i u njima aktivno sudjeluju lokalne zajednice koje znaju prepoznati i žele afirmirati svoje geološko, povijesno i kulturno naslijeđe, ponajviše kroz ideju geotrizma.

<https://gp-biokovoimotski.com/sto-su-geoparkovi-unesco-a/>

Geoparkovi u svojoj biti predstavljaju složene sisteme koji i te kako mogu provoditi oblike rada sa posebnim kategorijama stanovništva. Dosadašnja istraživanja sa stanovišta geoparkova su (Lidia Selmi, Thais Siguera Censon itd) pokazala su da geoparkovi mogu, naročito danas kada su klimatske promene sve prisutnije, dati

doprinosu radu i sa ranjivim kategorijama. Oni i te kako mogu da pomognu kod procene rizika degradacija prirodnog i antropogenog prostora, i to kroz javnu upotrebu. Tu je u stvari prilika da kroz geoparkove otvorimo sprovođenje inkluzivnih obrazovnih strategija na njihovim prostorima.

Time se otvara put da se geoparkovi kroz neformalne nove oblike obrazovanja priključe realnom rešavanju ranjivosti u svojim sredinama. Neki parkovi su primenili različite oblike inkluzije, kao što su:

Molina & Alto Tajo UGG (Španija);
Barren & Cliffs of Moher UGG (Irska);
Cabo de Gata-Níjar UGG (Nafertajo UGG (Portugal);
Ariripe UGG (Brazil).

Svi ovi parkovi u svojoj biti rade neki od oblika neformalne edukacije, međutim, nedostaje da se ranjivim skupinama pozabave na složen i kompleksan način. To zahteva pre svega, formiranje multidisciplinarnih timova unutar geoparkova.

Jose Martinez Martin (2022) ukazuje da mogućnost promatranja rezultata geoloških procesa, morfologije ili minerala na licu mesta pomažu da razumemo kako naš planet funkcioniše i kako smo mi kao društvo iskoristili njegove elemente za napredovanje u svim područjima svakodnevnog života. Na taj način geoparkovi postaju autentični muzeji na otvorenom, što može u velikoj meri da pomogne kod svih oblika edukacije. Evropska asocijacija geoparkova je ukazala da treba predstaviti sve dostupne inicijative svojim članovima kako bi se kod stanovništva razvio pogled na svet koji u biti otvara mogućnosti da učenjem menjaju svoj status.

Geoparkovi i rad sa ranjivim kategorija stanovništva

Ekološko obrazovanje i obrazovanje za održivost su dva ključna segmenta u geoparkovima koji ih primiču, da kroz sve obrazovne programe obuhvate sve veći broj korisnika. Za ovakve aktivnosti geoparkovi već imaju iskustva to je pre svega, stvaranje i realizaciju multidisciplinarnih programa za različite škole i druge oblike obrazovanja obrazovanje sa ciljem pretvaranja prostora geoparkova u nastavne laboratorije.

Međutim, mi danas imamo jako malo materijala koji generalno povezuje ulogu geoparkova i ranjivih kategorija . Da bi se povezali geoparkovi sa ranjivim skupinama moraju se izraditi posebni pristupi i način obučavanja osoblja. Kod geoparkova mora se pristupiti na način rada na otvorenom i primenom ekopedagogije, ali i uključivanje veština upravljanja. Jer ako se to uradi onda postoji mogućnost da se obuhvate dva osnovna cilja rada sa ovim kategorijama:

Smanjivanje ranjivosti i izgradnju sposobnosti i otpornosti u okruženju koje je nepovoljno za njih;

Olakšavanje integracije prilagođavanja kroz primenu praćenja (klimatskih) promjena u koje ćemo ući na jedan koherentan način stvaranjem novi relevantnih politika, procjena i aktivnosti.

Zato kada je u pitanje ovaj vid obrazovanja i obuke u geoparkovima oni se mogu pojaviti kao odlučni realizatori rada sa različitim skupinama i to na novi i poseban način, kroz praćenje klimatskih promjena. Oni moraju u svom pristupu izgraditi :

- **institucionalni aranžmani i ostvarivanje programa i aranžmana za rešavanje ranjivih kategorija, zajednica i ekosistema ;**
- **napraviti procenu u prostoru u kome delujemo zajedno sa partnerima (ranjive skupine, lokalne zajednice, itd) ;**
- **stvaranje akcija prilagođavanja ranjivih kategorija u novim uslovima;**
- **stvaranje politike, programa i projekata zajedno sa ranjivim skupinama;**
- **monitoring i transparentno izveštavanje o ovim aktivnostima.**

Uloga Visoke škole za turizam i menadžment u radu sa ranjivim skupinama

Visoka škola za turizam i menadžment u svojoj biti sledbenik je filozofije Gerta Bieste i Paola Freirea. I tako da joj je prirodno da se okrene najsiromašnijim kategorijama stanovništva. Iz te filozofske postavke stvoren je program obrazovanja obespravljenih žena.

Visoka škola za turizam i menadžment se već susrela sa ovim svim situacijama, pogotovu sa određivanjem ko pripada ovim grupama, što navedeno u ovom dijelu akcionog plana. Zato smo i napravili knjizicu koja je širi okvir ovom pristupu. Strategija rada sa ranjivim grupama mora da sadrži taj širi okvir koji omogućava svakom članu projekta da nađe svoj pristup ovom problemu.

U okviru projekta (prema akcionom planu) uloga Visoke škole je karakteristična po primeni različitih metoda rada sa različitim kategorijama stanovništva i to u okviru različitih aktivnosti:

- prva i možda najznačajnija aktivnost je da se posle identifikacije, napravi posebna politika pristupa takvim kategorijama stanovništva i prema načinu rada : kolektivno i individualno. S druge strane, Visoka škola kada uradi takve pristupe, ona uključuje predstavnike tih kategorija da zajedno sa trenerima učestvuju u daljem osposobljavanju novih polaznika iz ranjivih kategorija.

Drugi važan pristup je teorija učenja i podučavanja u geoparkovima kod ranjivih kategorija. Ovde se radi o neformalnom obrazovanju koji se može vrlo lako pripremiti za ranjive kategorije. Ovde je veoma važno obučavanje u primeni različitih veština. Geoparkovi mogu odlično primeniti nove tehnologije sa prirodnim ambijentom kod učenja veština.

Projekat i rad sa ranjivim kategorijama u sadašnjim uslovima

Ako radite strateški dokument koji obuhvata više država, morate početi od definicija ranjivih skupina i tu ćete videti da se te definicije veoma razlikuju među državama. Definisane ranjivih skupina kad su u pitanju geoparkovi mora se izvoditi na bazi njihovih mogućnosti. Na primer, geoparkovi teško mogu raditi sa ranjivim skupinama koje se pojavljuju u urbanim područjima (beskućnici, korisnici socijalne pomoći, itd.), ali zato mogu mnogo da urade za ranjive skupine koje su pod uticajem klimatskih promena.

Različite definicije ranjivih skupina moraju biti problem da napravimo okvir za uključivanje ranjivih skupina u geoparkove.

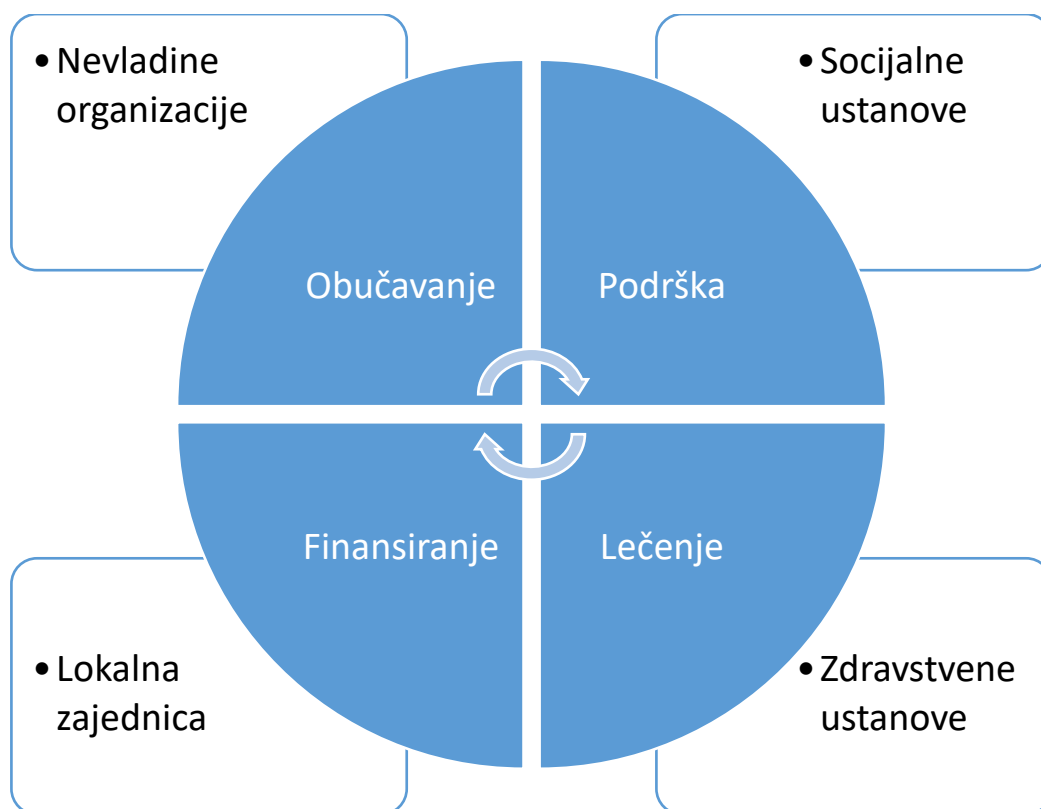

Šema broj 1 Potencijalne skupine orijentisane na geoparkove

Zato je potrebno da napravimo što prije anketiranje među svim učesnicima projekta šta su kod njih ranjive skupine. Pored toga, treba napraviti poseban standard koje

ranjive kategorije su pogodne da se radi sa njima u geoparkovima. Okvir koji bi postavili (usaglašen sa standardima EU), uključili bi u Strateški dokument, pa time napravili matricu pristupa ranjivim kategorijama. Pored toga, mogli bi da uključimo sve one činioce koji su karakteristični isključivo za ranjive kategorije (odnos prema okolini, nepovjerenje, isključenost, individualizam itd.) kako bi omogućili adekvatan pristup svakom geoparku.

Pored iskustva nevladinih organizacija (NGO) ovoj problematici treba biti jako oprezan, jer su mogućnosti geoparkova drugačije od ovih organizacija. Geoparkovi imaju sasvim dobre uslove da ovim kategorijama pristupe holistički i intersektorski, što bi dovelo do mnogo boljih rezultata u odnosu na nevladine organizacije.

Šema 2 Partnerstvo u delovanju geoparkova - ciljano partnerstvo

Partnerstvo s nevladinim i lokalnim organizacijama i formiranje centra za pracenje klimatskih promjena

Bez partnerstva nema uspjeha u ovom poslu, jer ono je uslov za ostvarivanje svih onih oblika koji će se javiti u radu sa ranjivim kategorijama. Ovde se radi o takozvanom ciljanom partnerstvu koje ima svoje posebne zahteve, koji se moraju ugraditi u memorandume. Kao u predhodnom poglavlju, ako podjemo od toga šta podrazumevamo ranjivošću, onda možemo videti ko može sa geoparkovima učestvovati u ovakvom poduhvatu.

Percepcija ranjivosti je uticajan analitički alat za opisivanje nivoa štete i slabosti fizičkih i društvenih sistema. Zato je tu veoma važna uloga nevladinih organizacija, jer one mogu se fokusirati na komponente koje obuhvataju kod lokalnog stanovništva izloženost i osjetljivost na poremećaj, spoljni pritisak i sposobnost prilagođavanja. To se upravo sad pokazalo kada su u pitanju katastrofalne poplave u Bosni i Hercegovini.

Ligon i Schechter su još 2003. ukazivali da ranjivost prizilazi iz uvida u nesigurnost a to je sada karakteristično za područje obuhvaćeno poplavama. A to se sve odnosi na sisteme fizičke, društvene, ekonomske i političke izloženosti ovih zajednica. To im donosi niz opasnih događaja, koji zahtevaju brzo i efikasno delovanje, ali operativni pristup njihovoj situaciji. Tu su se pokazale nevladine organizacije kao najbolji partneri u čitavom procesu.

Partnerstvo sa nevladinim organizacijama, a naravno i lokalnim zajednicama i njihovim upravama, potrebno je geoparkovima da bi primenili i ostale alate u radu sa ranjivim kategorijama kao što su:

- izgradnja kapaciteta geoparkova za prijem i rad sa ranjivim kategorijama;
- uključivanje elemenata socijalne ekonomije i socijalnog zadrugarstva;
- senzibilizacija kod podizanja svijesti ranjenih kategorija da se priključe geoparkovima;
- ravnopravnost polova (sa posebno rodno osjetljivim pristupom);
- podrška ranjivim skupinama da učestvuju u rješavanju svojih problema i upravljaju projektnim aktivnostima.

Zato nam je partnerstvo u ovom slučaju ključ za otvaranje novih vidika ovim skupinama kada je u pitanju njihovo okruženje. Pored nevladinih organizacija, partnerstvo sa lokalnim zajednicama ima veliki značaj, ali to znači da geoparkovi ulaze u sistem lokalnog delovanja. To zahteva da se sa partnerima dogovorimo koje nove oblike rada geoparkovi implementiraju kao oblik rješavanja lokalnih problema. U tom smislu posebno je važno raditi obuke zajedno sa lokalnim zajednicama i nevladinim organizacijama (NGO) kako bi geopark postao mjesto koje pruža mogućnosti da ove skupine drugačije dožive svoju okolinu. I da budu jedan od ključnih faktora stvaranja kohezije, kako među ranjivim skupinama, tako i kod geoparkova i lokalnih sredina.

Partnerstvo geoparkova je veoma važno sa ove dve kategorije lokalnih saradničkih organizacija jer tako dolazimo do ključnih činilaca koje ćemo upotrebiti u akciji delovanja sa ranjivim skupinama u rešavanju njihovih problema. Tehnički univerzitet u Hamburgu je izdvojio šest činilaca ranjivosti i to su:

- siromaštvo;
- jednakost;
- sredstva za život;
- pol;
- kulturna uverenja
- grupe socijalnih potreba.

Ovi činiooci u velikoj meri traže da se proces prilagođavanja ranjivih kategorija novim uslovima koje ima nude koalicije ovih partnera (geoparkovi, NGO i lokalne zajednice) otvaraju potrebu da se učenjem uključe u transformativne prostore novog načina delovanja. Taj zadatak se prilično jasno vidi iz Akcionog plana ovog projekta.

Visoka škola za turizam i menadžment Konjic ima različita iskustva sa partnerstvom. Jako dobra sa mnogim nevladinim organizacijama, sa nekim preduzećima, ali jako loša sa lokalnim zajednicama. Ali da to shvatimo i kao specifičnost Bosne i Hercegovine. Ono što se pokazalo kao potreba, a to je intenzivan rad sa partnerima, što zahteva da se sa njima organizuju najmanje online seminari ili sastanci i da budu stalno informisani šta se događa sa projektom. Da bi ovo ostvarili, trebali bi zajedno da napravimo, unutar Strategije, način osmišljavanja partnerstva u skladu sa značajem rada sa ranjivim kategorijama. Mi predlažemo da o tome napravimo jedan dodatak i posaljemo ga Christianu i razmotrimo na našim sesijama.

Olakšati formiranje grupa među ranjivim populacijama.

Formiranje akcionih grupa koje su mogući lideri izlaska iz ranjivosti i stvaranja dodatne otpornosti i održivosti, je jedan složen i osjetljiv problem koji zahteva

dodatnu pripremu svih partnera. Pogotovo što su geoparkovi nova mogućnost lokalnih zajednica da na jedan novi način priđu ovim kategorijama.

Priprema ovih koalicija na lokalnom nivou zahteva dodatnu edukaciju, ali i istraživanja unutar ranjivih kategorija. Sve te ankete i istraživački poduhvati moraju se povezati sa oblicima neformalnog obrazovanja i akcijom formiranja posebnih grupa unutar ranjivih populacija.

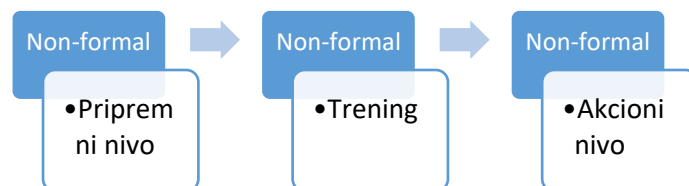
Ako naglo pristupimo ovom zadatku mogu se pojaviti određene neočekivane barijere uslovljene pre svega:

- Nedovoljno razumijevanje konteksta
- Nejasne definicije ciljeva prilagođavanja novoj organizacija i uspjeha odozgo prema dolje
- Neravnopravnost u učestovanju u rešavanju problema
- Teško prilagođavanje na nlvu opremu i organizaciju

Kada se formulira saradnja unutar ranjivih grupa, onda se tek pojavljuju problemi koji se mogu rešiti samo intenzivnom i postepenom edukacijom. Stepenasti sistem neformalne edukacije može mnogo pomoći da se unapredi saradnja unutar ranjivih skupina. Time bi se lakše formirale grupe unutar ranjivih populacija, omogućila kohezija ali omogućilo ozbiljno zagovaranje za prihvatanje oblika osposobljavanja za otpornost i održivost.

- Uključivo, integrirano i dugoročno planiranje na svim nivoima
- Učinkovita partnerstva između vlada, civilnog društva i organizacija privatnog sektora za poboljšanje sposobnosti prilagodbe ranjivih osoba
- Inicijative uključivog planiranja utemeljene na kulturnim vrijednostima, domorodačkom znanju, lokalnom znanju i znanstvenom znanju
- Uključivo upravljanje koje daje prioritet jednakosti i pravdi u planiranju i provedbi prilagodbe
- Zakoni, politike, procesi i intervencije koje smanjuju ranjivosti rješavanjem nejednakosti specifičnih za kontekst na temelju spola, etničke pripadnosti, invaliditeta, dobi, lokacije i prihoda
- Promicanje platformi za zajedničko učenje s više dionika s prilagodbom temeljenom na zajednici i participativnim planiranjem scenarija

Stepenasta edukacija omogućila bi prilagodljivi pristup ranjivim kategorijama. Pogotovo u procesu formiranja grupa, što je posebno složen problem, jer obično unutar tih grupa vlada individualizam u borbi za preživljavanje. Tu se interseksijski pristup pokazao kao najbolji, jer je dao konkretne rezultate institucijama i pojedincima koji rade sa ovom populacijom. Čak se u literaturi koja se odnosi na rad sa ovim kategorijama posebno apostrofira.

Visoka škola za turizam i menadžment je u velikoj mjeri razvila stepenasti sistem obrazovanja i obuke. Treninzi za ove kategorije se bitno razlikuju od treninga za osoblje ili druge kategorije stanovništva. Pored primene tehnologije kod rada sa ovim kategorijama, mi smo se opredelili da radimo i oblike mikroučenja. Jer time motivišemo ih da se više angažuju unutar svojih sredina i grupacija.

Well-understood Vulnerable Groups

2. Dobro shvaćene ranjive skupine

Shvatanje ranjivih kategorija zahteva sprovođenje istraživanja (ankete i fokus grupe), kao i prikupljanje podataka o njima. Rukovodstva geoparkova moraju biti svjesni da će ova tematika se sve više proširivati unutar Evropske unije, ali i unutar pojedinih država. Zato je potrebno imati osoblje koje može procjeniti dugoročne potrebe, ali i moći da formiraju stručne timove koji će omogućiti tim kategorijama da postanu dio zaštite i očuvanja resursa koje imaju geoparkovi.

Projekat koji radimo bi morao na samom početku da formira tim saradnika koji će u svojim sredinama razmatrati izazove (i praviti nove projekte) koje donosi rad sa ranjivim kategorijama. To zahtijeva da se ti saradnici osposobe za praćenje situacije u lokalnim zajednicama kada su u pitanju ove kategorije stanovništva.

Pored toga , unutar projekta bilo bi dobro napraviti tipologiju pristupa izazovima koje imaju ove kategorije u vrijeme neizvjesnosti (pogotovo kada su u pitanju klimatske promjene, ekonomske ili ratne krize), koje direktno njih najviše pogađaju.

Razumjeti perspektive okoline i iskustva.

Prvo treba razumijeti da je geopark za ove kategorije nešto što je dio njihove okoline, prema kojoj oni imaju različite pristupe. Obično smatraju da su ti projekti urađeni za neke druge kategorije. Taj njihov pogled na svijet ili okolinu je toliko drugačiji, da ih u velikoj mjeri može odbiti. Drugo, veliko je nepovjerenje kod njih da se može promijeniti njihov status. Pogotovo u partnerstvu sa nečim što oni u velikoj mjeri i nepoznaju.

Ovdje geoparkovi moraju imati projekte gdje će se oni praktično suočiti sa vrijednostima koji nosimo. To suočavanje mora se zasnivati na prilagodbi prema okruženju. U tom smislu promatranja su veoma važna ali i forumi u kojima oni imaju priliku da iznesu svoje stavove. Na bazi tih foruma mogu se uraditi vrlo interesantne studije, koje mogu obuhvatiti učešće ovih kategorija, recimo u razvoju kulturnog turizma, geoturizma ili tradicionalne gastronomije. Sve to može dovesti od uključivanja ovih kategorija u angažman unutar projekata geoparkova.

To je problematika kojom se Visoka škola intenzivno bavi unutar svojih studija, tako da smo u mogućnosti svima da pomognemo, ali i osposobimo trenere za ranjive grupe koji bi delovali unutar geoparkova.

Komunikacija i poboljšani odnosi i angažman.

Najostljiviji deo u ovom akcionom planu, jer komunikacija je glavni alat geoparkova da dopru do ovih kategorija stanovništva. Direktna komunika najvažniji element da svi akteri ovog procesa mogu da ostvare svoje zadatke. Da bi imali poboljšane odnose i pogotovo aktivan angažman ranjivih kategorija moraju se saradnici geoparkova osposobiti za empatičnu edukaciju. Tako da ovdje treba dodati i posebne treninge iz komunikacije. U tom smislu treba maksimalno koristiti i nove tehnologije i društvene mreže.

Ovdje treba posebno potencirati razliku između geokomunikacije i empatične komunikacije, ta da su obje jako potrebne, ne samo u radu sa ranjivim kategorijama već i upravljanju geoparkovima (videti više Assessment of UNESCO Global Geoparks websites for a public geocommunication Paúl Carrión-Mero a b, Jairo Dueñas-Tovar a b c, María Jaya-Montalvo a b, Gricelda Herrera Franco d, Edgar Berrezueta e, Fernando Morante-Carballo a c f).

Visoka škola je kao jako dobar trening centar iz komunikacije i drugih vještina. Već je poznato da imamo poseban smjer Komunikologija i turizam koji osposobljava komunikologe za oblast turizma. Međutim, pored toga, poznati smo po posbnim obukama kako mladih, tako i odraslih za ovu oblast. Tako da bi mogli da pripremimo plan obuke osoblja i ranjivih kategorija iz oblasti komunikacije. I to u različitim formatima online, ali i direktno u učionici sa polaznicima i predstavnicima ranjivih grupa.

Visoka škola za turizam i menadžment je radila sve ove materijale, tako da bi u saradnji sa drugim geoparkovima mogli da pripremimo kompletnu strategiju, korišćenje medijskih kanala i plan korišćenja komunikacije u razičitim sredinama.

Ovdje se radi o promjeni plana projekta, možda za iduću godinu, jer osposobljavanje ranjivih grupa za redovitu komunikaciju, zahtijeva pored strategije gdje smo je već pomenuli, i dosta obuke, analiza, evaluacija i promjene sistema finansiranja ovih aktivnosti. Visoka škola bi mogla od svojih obespravljenih žena, koje inače studiraju komunikologiju, da pomogne u uspostavljanju redovitih angažmana koji bi obuhvatili sve što je ovdje navedeno.

Formiranje Centra za praćenje klimatskih promjena kao novi vid pripreme za geopark

Poslednji događaji koji su se deili na proastoru Konjica i Jablanice ubrzali su našu težnju da napravimo iskorak u formiranju dijelova geoparka preko organizacije visoke škole .

Visoka škola za turizam i menadžment je u više svojih radova ukazala da u okviru društvenih sistema, a i društva u cjelilni, još uvijek se ne razumije ranjivost ovih kategorija. Pogotovo danas kada je problem sa klimatskim promejana i ratnim sukobima, sve prisutniji i zahtijeva posebnu pažnju kada je u pitanju ovaj problem. Da bi se geoparkovi osposobili za ovo potrebno je uraditi poseban vodič koji će imogući kako da reaguju i planiraju rad sa ovim kategorijama.

Poslije katastrofalinih poplava veliki broj naših sugrađana danas spadaju u ranjive kategorije jer su ostali bez svojih sredstava. Pored pomoći njima Visoka škola za turizam i menadžment Konjic kao jedina visokoškolska ustanova na tom prostoru pozvala je svoje partnere da napravimo ovaj centar u ovom prostoru budućeg geoparka, prostoru koji obiluje opasnostima koje su uslovljene klimatskim promjenama.

Šta treba da obuhvati ovaj centar za pomoć razvoju budućeg geoparka:

Istraživanja promena klime i uticaj na prostor;

Uticaj na prilagođavanje ekosistema;
Vodne resurse i hidroklimu;
Paloklimu i izotope;
Uticaj na infrastrukturu;
Sanacije, otpornost i jačanje politike usklađenost života sa prirodom;
Uticaj na ljudsko zdravlje i društvo.

Centar bi morao da radi na bazi saradnje sa drugim geoparkovima u okruženju i da bude pokretač inicijativa za uspostavljanje prvog geoparka u BiH.

Literatura:

1. Assessment of UNESCO Global Geoparks websites for a public geocommunication
Paúl Carrión-Mero a b, Jairo Dueñas-Tovar a b c, María Jaya-Montalvo a b, Gricelda Herrera-Franco d, Edgar Berrezueta e, Fernando Morante-Carballo a c f
2. Robertson & Dale, (2020.). Towards a 'critical cultural political economy' account of the globalising of education Edition First Published 2020 , Routledge Pages 22 eBook
3. Jesús Enrique Martínez-Martín, Pilar Ester Mariñoso, Emmaline M. Rosado-González, Artur A. Sá
Prospective Study on Geosciences On-Line Education: UNESCO Global Geoparks in Spain and Portugal *Journals Geosciences* Volume 13 Issue 2 <https://www.mdpi.com/2076-3263/13/2/22>
4. <https://gp-biokovoimotski.com/sto-su-geoparkovi-unesco-a/>
5. Dr. Itishri Sarangi (2024): Exploring Sustainable Skills in Teaching and Learning: Introducing Eco-Pedagogy in English Classroom Teaching and Research Series: Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Publication Date 13 June 2024 ISBN 978-2-38476-255-2 ISSN 2352-5398, <https://www.atlantis-press.com/proceedings/ndieas-24/126000679>
6. Ligon Ethan and Schechter Laura (2003): Measuring Vulnerability *Economic Journal*, 2003, vol. 113, issue 486, C95-C102, https://econpapers.repec.org/article/ecjeconj/v_3a113_3ay_3a2003_3ai_3a486_3ap_3ac95-c102.htm
- 7 Md. Enamul Huq Qimin Cheng Orhan Altan: Assessing vulnerability for inhabitants of Dhaka City considering flood-hazard exposure December 2020 *Geofizika* 37(2):97-130
DOI: [10.15233/gfz.2020.37.5](https://doi.org/10.15233/gfz.2020.37.5)

A. Narativni dio

1.Uvod u specifične 3 ranjive skupine

- Pojednosti o pojedinim osobama iz geoparka

2.Ciljevi , aktivnosti i rezultati

- Slijedite strategiju barem za ciljeve
- Jasne, konkretne, ostvarive radnje s konkretnim rezultatima u određenom vremenskom okviru
- Jasno napišite gdje se svaka aktivnost povezuje:

ja. Jedan ili više od 3 VG-a (obvezno)

li. Projektna aktivnost 1.4. Kampanje angažmana, uključujući proračun

lii. Projektna aktivnost 1.5. Transnacionalne razmjene, uključujući proračun

lv. Projekt SO2, posebno aktivnost 2.3.

v. Projekt SO3, posebno aktivnost 3.4.

3.Međusektorske aktivnosti

B. Logička matrica

C. Alat za praćenje

Ostvarivanje Akcionog plana u radu sa ranjivim kategorijama

Uvod

Kada se ostvaruje ovaj akcioni plan potrebno je napraviti poseban pristup koji se zasniva na ovim dijelovima koje smo uradili u okviru širih komponenti projekta.

Geoparkovi i rad sa ranjivim kategorija stanovništva

Ekološko obrazovanje i obrazovanje za održivost su dva ključna segmenta u geoparkovima koji ih primiču, da kroz sve obrazovne programe obuhvate sve veći broj korisnika. Za ovakve aktivnosti geoparkovi već imaju iskustva to je pre svega, stvaranje i realizaciju multidisciplinarnih programa za različite škole i druge oblike obrazovanja obrazovanje sa ciljem pretvaranja prostora geoparkova u nastavne laboratorije.

Međutim, mi danas imamo jako malo materijala koji generalno povezuje ulogu geoparkova i ranjivih kategorija . Da bi se povezali geoparkovi sa ranjivim skupinama moraju se izraditi posebnih pristupi i način obučavanja osoblja. Kod geoparkova mora se pristupiti na način rada na otvorenom i primenom ekopedagogije, ali i uključivanje veština upravljanja. Jer ako se to uradi onda postoji mogućnost da se obuhvate dva osnovna cilja rada sa ovim kategorijama:

Smanjivanje ranjivosti i izgradnju sposobnosti i otpornosti u okruženju koje je nepovoljno za njih;
Olakšavanje integracije prilagođavanja kroz primenu praćenja (klimatskih) promjena u koje ćemo ući na jedan koherentan način stvaranjem novi relevantnih politika, procjena i aktivnosti.

Zato kada je u pitanje ovaj vid obrazovanja i obuke u geoparkovima oni se mogu pojaviti kao odlučni realizatori rada sa različitim skupinama i to na novi i poseban način, kroz praćenje klimatskih promjena. Oni moraju u svom pristupu izgraditi :

- **institucionalni aranžmani i ostvarivanje programa i aranžmana za rešavanje ranjivih kategorija, zajednica i ekosistema ;**
- **napraviti procenu u prostoru u kome delujemo zajedno sa partnerima (ranjive skupine, lokalne zajednice, itd) ;**
- **stvaranje akcija prilagođavanja ranjivih kategorija u novim uslovima;**
- **stvaranje politike, programa i projekata zajedno sa ranjivim skupinama;**

- monitoring i transparentno izveštavanje o ovim aktivnostima.

Uloga Visoke škole za turizam i menadžment u radu sa ranjivim skupinama

Visoka škola za turizam i menadžment u svojoj biti sledbenik je filozofije Gerta Bieste i Paola Freirea. I tako da joj je prirodno da se okrene najsiromašnijim kategorijama stanovništva. Iz te filozofske postavke stvoren je program obrazovanja obespravljenih žena.

Visoka škola za turizam i menadžment se već susrela sa ovim svim situacijama, pogotovu sa određivanjem ko pripada ovim grupama, što navedeno u ovom dijelu akcionog plana. Zato smo i napravili knjizicu koja je širi okvir ovom pristupu. Strategija rada sa ranjivim grupama mora da sadrži taj širi okvir koji omogućava svakom članu projekta da nađe svoj pristup ovom problemu.

U okviru projekta (prema akcionom planu) uloga Visoke škole je karakteristična po primeni različitih metoda rada sa različitim katogrijama stanovništva i to uu okviru različitih aktivnosti:

- prva i možda najznačajnija aktivnost je da se posle identifikacije, napravi posebna politika pristupa takvim kategorijama stanovništva i prema načinu rada : kolektivno i individualno. S druge strane, Visoka škola kada uradi takve pristupe, ona uključuje predstavnike tih kategorija da zajedno sa trenerima učestvuju u daljem osposobljavanju novih polaznika iz ranjivih kategorija.

Drugi važan pristup je teorija učenja i podučavanja u geoparkovima kod ranjivih kategorija. Ovde se radi o neformalnom obrazovanju koji se može vrlo lako pripremiti za ranjive kategorije. Ovde je veoma važno obučavanje u primeni različitih veština. Geoparkovi mogu odlično primeniti nove tehnologije sa prirodnim ambijentom kod učenja veština.

Projekat i rad sa ranjivim kategorijama u sadašnjim uslovima

Ako radite strateški dokument koji obuhvata više država, morate poči od definicija ranjivih skupina i tu ćete videti da se te dofinicije veoma razlikuju među državama. Definisane ranjivih skupina kad su u pitanju geoparkovi mora se izvoditi na bazi njihovih mogućnosti. Na primer, geoparkovi teško mogu raditi sa ranjivim skupinama koje se pojavljuju u urbanim područjima (beskućnici, korisnici socijalne pomoći, itd.), ali zato mogu mnogo da urade za ranjive skupine koje su pod uticajem klimatskih promena.

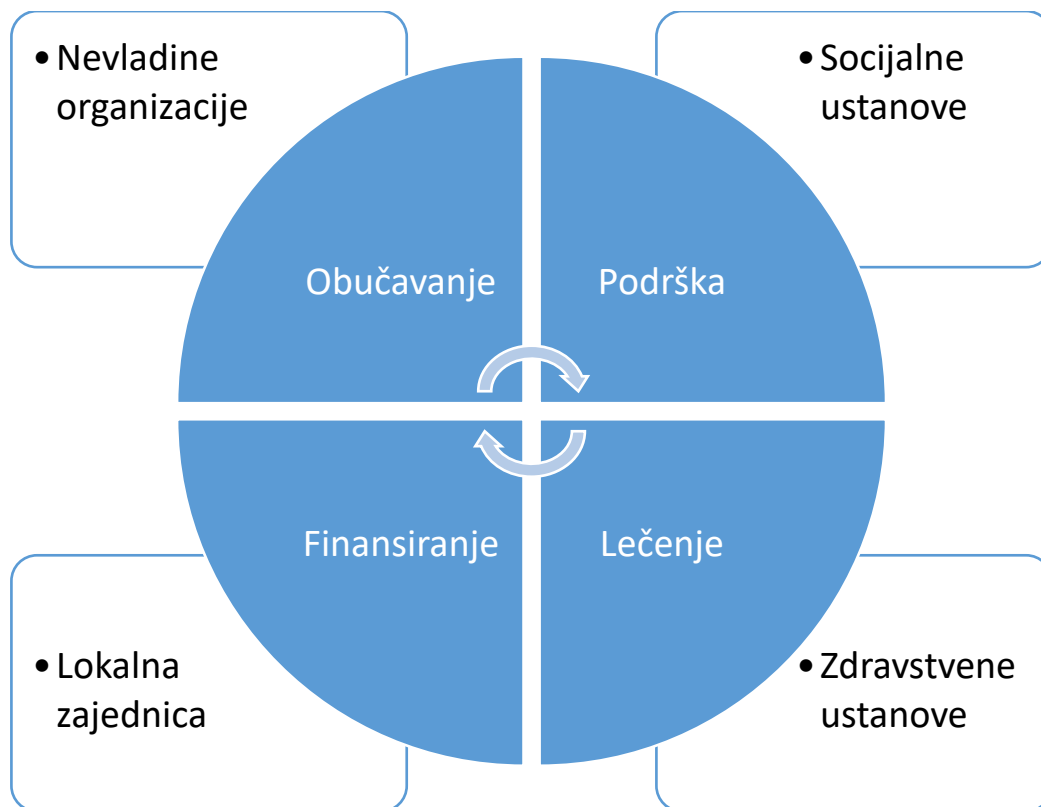
Različite definicije ranjivih skupinane moraju biti problem da napravimo okvir za uključivanje ranjivih skupina u geoparkove.

Šema broj 1 Potencijalne skupine orijentisane na geoparkove

Zato je potrebno da napravimo što prije anketiranje među svim učesnicima projekta šta su kod njih ranjive skupine. Pored toga, treba napraviti poseban standard koje ranjive kategorije su pogodne da se radi sa njima u geoparkovima. Okvir koji bi postavili (usaglašen sa standardima EU), uključili bi u Strateški dokument, pa time napravili matricu pristupa ranjivim kategorijama. Pored toga, mogli bi da uključimo sve one činioce koji su karakteristični isključivo za ranjive kategorije (odnos prema okolini, nepovjerenje, isključenost, individualizam itd.) kako bi omogućili adekvatan pristup svakom geoparku.

Pored iskustva nevladinih organizacija (NGO) ovoj problematici treba biti jako oprezan, jer su mogućnosti geoparkova drugačije od ovih organizacija. Geoparkovi imaju sasvim dobre uslove da ovim kategorijama pristupe holistički i intersektorski, što bi dovelo do mnogo boljih rezultata u odnosu na nevladine organizacije.

Šema 2 Partnerstvo u delovanju geoparkova - ciljano partnerstvo

Partnerstvo s nevladinim i lokalnim organizacijama i formiranje centra za pracenje klimatskih promjena

Bez partnerstva nema uspeha u ovom poslu, jer ono je uslov za ostvarivanje svih onih oblika koji će se javiti u radu sa ranjivim kategorijama. Ovde se radi o takozvanom ciljanom partnerstvu koje ima svoje posebne zahteve, koji se moraju ugraditi u memorandume. Kao u predhodnom poglavlju, ako podjemo od toga šta podrazumevamo ranjivošću, onda možemo videti ko može sa geoparkovima učestvovati u ovakvom poduhvatu.

Percepcija ranjivosti je uticajan analitički alat za opisivanje nivoa štete i slabosti fizičkih i društvenih sistema. Zato je tu veoma važna uloga nevladinih organizacija, jer one mogu se fokusirati na komponente koje obuhvataju kod lokalnog stanovništva izloženost i osetljivost na poremećaj, spoljni pritisak i sposobnost prilagođavanja. To se upravo sad pokazalo kada su u pitanju katastrofalne poplave u Bosni i Hercegovini.

Ligon i Schechter su još 2003. ukazivali da ranjivost prizilazi iz uvida u nesigurnost a to je sada karakteristično za područje obuhvaćeno poplavama. A to se sve odnosi na sisteme fizičke, društvene, ekonomske i političke izloženosti ovih zajednica. To im donosi niz opasnih događaja, koji zahtevaju brzo i efikasno delovanje, ali operativni pristup njihovoj situaciji. Tu su se pokazale nevladine organizacije kao najbolji partneri u čitavom procesu.

Partnerstvo sa nevladinim organizacijama, a naravno i lokalnim zajednicama i njihovim upravama, potrebno je geoparkovima da bi primenili i ostale alate u radu sa ranjivim kategorijama kao što su:

- izgradnja kapaciteta geoparkova za prijem i rad sa ranjivim kategorijama;
- uključivanje elemenata socijalne ekonomije i socijalnog zadrugarstva;
- senzibilizacija kod podizanja svijesti ranjenih kategorija da se priključe geoparkovima;
- ravnopravnost polova (sa posebno rodno osjetljivim pristupom);
- podrška ranjivim skupinama da učestvuju u rješavanju svojih problema i upravljaju projektnim aktivnostima.

Zato nam je partnerstvo u ovom slučaju ključ za otvaranje novih vidika ovim skupinama kada je u pitanju njihovo okruženje. Pored nevladinih organizacija, partnerstvo sa lokalnim zajednicama ima veliki značaj, ali to znači da geoparkovi ulaze u sistem lokalnog delovanja. To zahteva da se sa partnerima dogovorimo koje nove oblike rada geoparkovi implementiraju kao oblik rješavanja lokalnih problema. U tom smislu posebno je važno raditi obuke zajedno sa lokalnim zajednicama i nevladinim organizacijama (NGO) kako bi geopark postao mjesto koje pruža mogućnosti da ove skupine drugačije dožive svoju okolinu. I da budu jedan od ključnih faktora stvaranja kohezije, kako među ranjivim skupinama, tako i kod geoparkova i lokalnih sredina.

Partnerstvo geoparkova je veoma važno sa ove dve kategorije lokalnih saradničkih organizacija jer tako dolazimo do ključnih činilaca koje ćemo upotrebiti u akciji delovanja sa ranjivim skupinama u rešavanju njihovih problema. Tehnički univerzitet u Hamburgu je izdvojio šest činilaca ranjivosti i to su:

- siromaštvo;
- jednakost;
- sredstva za život;
- pol;
- kulturna uverenja

- grupe socijalnih potreba.

Ovi činoci u velikoj meri traže da se proces prilagođavanja ranjivih kategorija novim uslovima koje ima nude koalicije ovih partnera (geoparkovi, NGO i lokalne zajednice) otvaraju potrebu da se učenjem uključe u transformativne prostore novog načina delovanja. Taj zadatak se prilično jasno vidi iz Akcionog plana ovog projekta.